



دانشگاه پیام نور

روانشناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت

(رشته علوم تربیتی)

دکتر مجید صفاری نیا

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمرهٔ کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و **کمک‌درسی** (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

فهرست مطالب

پیشگفتار	نه
فصل اول: روان‌شناسی اجتماعی و رابطه آن با سایر علوم	۱
مقدمه	۱
چشم‌انداز کتاب	۲
روان‌شناسی اجتماعی چیست	۶
روان‌شناسی اجتماعی و سایر رشته‌ها	۷
روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت	۹
تاریخچه روان‌شناسی اجتماعی	۱۱
روش‌های تحقیق روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت	۱۶
خلاصه	۱۹
فصل دوم: خود و تعلیم و تربیت	۲۳
مقدمه	۲۳
خود	۲۴
خودپنداره	۲۷
عزت نفس	۲۹
خودکارآمدی	۳۳
خود واقعی و خود ایده‌آل	۳۴
ابراز خود	۳۵
فرهنگ و خود	۳۶
آموزش و پرورش و خود	۳۸
خلاصه	۴۲
فصل سوم: انگیزش‌های اجتماعی در تعلیم و تربیت	۴۵
مقدمه	۴۵

۴۶	تعریف انگیزش.....
۴۷	انگیزش عمومی و اختصاصی برای یادگیری
۴۸	طبقه‌بندی مازلو از نیازها.....
۵۱	نیاز به پیشرفت
۵۴	نظریه اسناد
۵۷	نقش اجتماعی مدرسه در افزایش انگیزه پیشرفت فراگیران
۶۰	خلاصه

۶۳	فصل چهارم: روان‌شناسی اجتماعی تعامل در محیط آموزش
۶۳	مقدمه
۶۴	تعریف تعامل
۶۵	ماهیت تعامل
۷۰	تعامل گروهی
۷۱	اندازه گروه
۷۴	انسجام
۷۵	ترکیب گروه‌های کلاسی
۷۷	تعارض در گروه‌های آموزشی و مدرسه
۷۹	تعارض بین ارزش‌های جامعه و انتظارات مراکز آموزشی
۷۹	تعارض بین گرایش‌های شخصی و انتظارات
۷۹	ناهم‌خوانی بین نقش‌ها
۸۰	تعارض نقش ناشی از اختلالات شخصیت
۸۱	تعارض نقش منتج از ادراک ناهم‌خوان محیط
۸۵	خلاصه

۸۹	فصل پنجم: رهبری و تعلیم و تربیت
۸۹	مقدمه
۹۰	رهبری چیست
۹۱	اثر بخشی رهبری
۹۲	رهبری اثر بخش
۹۳	نظریه بزرگ‌مرد
۹۶	رهبری و شخصیت
۹۹	در زمان و مکان مناسب بودن: تأثیر موقعیت در رهبری
۱۰۰	فرد و موقعیت: رویکرد تعاملی به رهبری
۱۰۳	رهبری و مدیریت در تعلیم و تربیت
۱۰۷	رهبری و هدایت کلاس و محیط آموزشی
۱۰۸	نقش رهبری در گروه‌های آموزشی
۱۱۰	خلاصه

۱۱۳	فصل ششم: وسایل ارتباط جمعی و تأثیر آن بر تعلیم و تربیت
۱۱۳	مقدمه
۱۱۴	وسایل ارتباط جمعی و اجتماعی شدن
۱۱۸	تأثیر رسانه‌های جمعی بر مخاطبان

۱۱۸	تلویزیون و مخاطبان
۱۲۱	اینترنت و مخاطبان
۱۲۲	بازی‌های رایانه‌ای
۱۲۴	تأثیر رسانه‌ها بر پرخاشگری
۱۳۰	وسایل ارتباط جمعی و آموزش
۱۳۴	خلاصه

۱۳۷	فصل هفتم: تعلیم و تربیت و فرهنگ
۱۳۷	مقدمه
۱۳۸	تعریف فرهنگ
۱۳۹	خرده فرهنگ
۱۴۰	قومیت
۱۴۱	تفاوت‌های فرهنگی
۱۴۲	فرهنگ مادی و غیر مادی
۱۴۳	فرهنگ و تعلیم و تربیت
۱۴۴	محیط‌های آموزشی و تنوع فرهنگی
۱۴۶	طراحی محیط‌های آموزشی دارای تنوع فرهنگی
۱۴۸	خلاصه

۱۵۱	فصل هشتم: شناخت اجتماعی
۱۵۱	مقدمه
۱۵۲	شناخت چیست
۱۵۳	شناخت اجتماعی
۱۵۴	طرح‌واره
۱۵۵	طرح‌واره‌ها و طبقه‌بندی‌های ذهنی
۱۵۶	رابطه طرح‌واره‌ها با حافظه
۱۵۹	کلیشه‌های ذهنی چیستند
۱۶۱	حافظه
۱۶۴	حافظه مربوط به شرح حال خود
۱۶۶	مبانی قضاوت روزمره
۱۶۷	گمانه‌زنی دسترس‌پذیری
۱۶۸	گمانه‌زنی نمایندگی
۱۶۹	همبستگی غیرواقعی
۱۶۹	سوگیری ادراک
۱۷۰	شناخت داغ
۱۷۰	قضاوت خود - خدمت‌کننده
۱۷۱	ادراک خدمت به خود از دیگران
۱۷۲	خلق و کلیشه‌ها
۱۷۶	خلاصه

۱۸۱	فصل نهم: نگرش و تغییر نگرش
۱۸۱	مقدمه

تعریف نگرش	۱۸۱
سه بعد نگرش	۱۸۲
نظریه‌های نگرش و تغییر نگرش	۱۸۴
نظریه رفتاری	۱۸۵
نظریه‌های شناختی	۱۹۰
تعلیم و تربیت و شکل‌گیری نگرش‌ها	۱۹۷
خلاصه	۱۹۹
فصل دهم: رابطه روان‌شناسی اجتماعی کاربردی و تعلیم و تربیت در حل مشکلات اجتماعی	۲۰۱
مقدمه	۲۰۱
روان‌شناسی اجتماعی - کاربردی	۲۰۲
۱. مراقبت‌های بهداشتی و پزشکی	۲۰۴
دیدگاه روان‌شناسی اجتماعی	۲۰۵
یک طرح روان‌شناسی اجتماعی برای کمک به مبتلایان ایدز	۲۰۷
نقش تعلیم و تربیت در مراقبت‌های بهداشتی	۲۱۰
انواع روش‌های آموزش و پیشگیری در مدرسه	۲۱۰
۲. صرفه‌جویی انرژی و حفظ محیط زیست	۲۱۱
بازخورد یک شیوه روان‌شناسی اجتماعی برای صرفه‌جویی انرژی	۲۱۴
تعلیم و تربیت، بهینه‌سازی مصرف انرژی و	۲۱۶
خلاصه	۲۲۱
کلید سؤالات خودآزمایی	۲۲۵
منابع	۲۲۷
فهرست راهنما	۲۳۰

پیشگفتار

پس از احداث اولین آزمایشگاه روان‌شناسی در سال ۱۸۷۹، انجام آزمایش نورمن تریلپت در مورد تأثیر حضور جمع بر عملکرد در سال، ۱۸۸۹ نقطه عطف بزرگی در تاریخ روان‌شناسی اجتماعی به حساب می‌آید. در پایان قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم روان‌شناسان با همت زیادی در عرصه روان‌شناسی اجتماعی تلاش نمودند و کتاب‌های زیادی در دهه‌های اول قرن بیستم در زمینه روان‌شناسی اجتماعی و فرهنگی به تألیف رسید که از جمله آن‌ها می‌توان به کتاب روان‌شناسی فرهنگی ویلهلم وونت و کتاب‌های روان‌شناسی اجتماعی، ویلیام مک دوگال و ادوارد راس اشاره کرد.

با ظهور رفتارگرایی و توسعه مفاهیم علمی در روان‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی ضمن تأکید بر جنبه‌های علمی، مفاهیم ذهنی را کنار نگذاشت و با همان سبک و سیاق علمی به بررسی این موضوعات ذهنی پرداخت. شاید به جرأت بتوان گفت یکی از علمی‌ترین رشته‌های روان‌شناسی، روان‌شناسی اجتماعی است. از سال‌های ۱۹۶۰ مفاهیم روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت گسترش یافت و چندین انجمن علمی تأسیس شد و کتاب‌های متعدد در این رشته به چاپ رسید. اما در ایران به رغم ترجمه کتاب‌های متعددی در زمینه روان‌شناسی اجتماعی از پایان دهه ۴۰ و آغاز دهه ۵۰ شمسی توسط مرحوم دکتر کاردان و معرفی این رشته علمی، متأسفانه کتاب‌های متعددی در محور روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت به چاپ نرسیده است. اگر چه تعدادی از کتاب‌های اصلی روان‌شناسی اجتماعی توسط فارغ‌التحصیلان تعلیم و تربیت و روان‌شناسی تربیتی به رشته تحریر درآمده است.

کتاب حاضر به جهت آموزش روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت تدوین

گردیده است. در تدوین مطالب کتاب تلاش شده، ترکیبی از مفاهیم روان‌شناسی اجتماعی، روان‌شناسی تربیتی و مفاهیم تعلیم و تربیت مرتبط در کنار یکدیگر قرار گیرند تا دانشجویان از اطلاعات جامعی در زمینه مفاهیم روان‌شناسی اجتماعی و کاربرد آن در تعلیم و تربیت برخوردار شود. در نوشتن این کتاب سرفصل‌های شورای عالی انقلاب فرهنگی نیز رعایت شده است.

فصول مرتبط با تعلیم و تربیت و روان‌شناسی اجتماعی در ابتدای کتاب و فصول مربوط به روان‌شناسی شناختی و نگرش به واسطه حفظ اصالت در انتهای کتاب قرار گرفته است. در تدوین این کتاب از منابع مختلف لاتین و فارسی متعدد در زمینه روان‌شناسی اجتماعی و تعلیم و تربیت استفاده شده است. از میان این منابع کتاب روان‌شناسی اجتماعی، تألیف برکلی، اوسون و ویجینگ (۲۰۰۶) در فصول هشتم و پنجم بیشتر مورد استفاده قرار گرفته است. در فرآیند تدوین این کتاب، نویسندگان راهنمایی‌های ارزنده آقای دکتر حسین زارع دوست و همکار ارجمندم که به پیشنهاد ایشان تألیف این کتاب نیز آغاز شد و ویراستاری علمی آن را نیز تقبل نمودند، تقدیر و قدردانی می‌شود. همچنین جا دارد از ریاست محترم دانشکده علوم انسانی دانشگاه پیام‌نور جناب آقای دکتر علی‌پور مدیر محترم گروه علوم تربیتی آقای دکتر سرمدی و ریاست محترم مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی دانشگاه به واسطه کمک در چاپ این کتاب تشکر شود. سرکار خانم زهره تقوایی زحمت زیادی در نمونه‌خوانی متون کشیدند بدین وسیله از ایشان تشکر می‌گردد. هر چند تلاش شد در تدوین این اثر دقت لازم لحاظ شود، اما مطمئناً ذهن بیدار خواننده نقص‌ها و کاستی‌هایی را در متن کتاب خواهد دید، از خوانندگان محترم درخواست می‌شود نظرات خود را برای رفع نقایص در چاپ‌های بعدی به اینجانب منعکس نمایند.

در پایان لازم می‌دانم از پیشکسوتانی که با تألیف، ترجمه و انجام پژوهش به رشد و توسعه علم روان‌شناسی اجتماعی در ایران کمک نمودند از جمله، مرحوم دکتر علی محمد کاردان، دکتر علی دلاور، دکتر یوسف کریمی، دکتر محمود ایروانی، دکتر حسین شکرکن، دکتر حسین فرجاد، دکتر ابوالقاسم نوری، دکتر مرتضی کتبی، دکتر حمزه گنجی تقدیر نمایم و این اثر کوچک را به ایشان تقدیم کنم.

دکتر مجید صفاری‌نیا
بهار ۱۳۸۸

فصل اول

روانشناسی اجتماعی و رابطه آن با سایر علوم

هدف‌های یادگیری

۱. روان‌شناسی اجتماعی را تعریف کند.
۲. تفاوت روان‌شناسی اجتماعی را با جامعه‌شناسی توضیح دهد.
۳. تفاوت روان‌شناسی اجتماعی با روان‌شناسی عمومی را توضیح دهد.
۴. تفاوت مردم‌شناسی با روان‌شناسی را توضیح دهد.
۵. رابطه روان‌شناسی با تعلیم و تربیت را توضیح دهد.
۶. تاریخچه‌ای از روان‌شناسی اجتماعی توضیح دهد.
۷. روش‌های تحقیق در روان‌شناسی را تعریف نماید.

مقدمه

بخش وسیعی از مسائل انسان امروزی در ارتباط با مسائل اجتماعی است. شاید قاطعانه بتوان گفت زندگی ما اجتماعی و در ارتباط با دیگران است. ما ساعات زیادی از شبانه‌روز را در ارتباط با مردم به سر می‌بریم به‌عنوان مثال معلمان، دوستان، شرکا، همکاران، اعضای خانواده و حتی دشمنان، ما نمی‌توانیم خودمان را از گروه‌هایی که به آن‌ها تعلق داریم رها سازیم. خانواده، همسایگان، مدارس، ناحیه، شهر، منطقه و استان، ما موجودات اجتماعی هستیم و هیچ موضوعی در زندگی ما به اندازه مسائل اجتماعی و تعاملات با سایر مردم و اجتماع اهمیت ندارند.

امروزه روان‌شناسی اجتماعی نه تنها یک علم بنیادی است بلکه طبیعت و رفتار اجتماعی آدمی را مورد مطالعه قرار داده و راه کارهای ارزشمندی برای حل مشکلات اجتماعی ارائه می‌نماید و با علوم مختلفی چون جامعه‌شناسی، فلسفه، مردم‌شناسی، محیط زیست، بازاریابی، علوم سیاسی و سایر زمینه‌های روان‌شناسی چون تعلیم و تربیت، روان‌شناسی بالینی، محیط، سلامت و روان‌شناسی صنعتی و سازمانی در ارتباط است. در این فصل تلاش می‌شود خواننده با چشم انداز فصول کتاب و تعاریف روان‌شناسی اجتماعی آشنا شود و رابطه این رشته با علوم دیگری چون جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی، روان‌شناسی عمومی معرفی شود. سپس به تاریخچه مختصری از روان‌شناسی اجتماعی و کاربرد یافته‌های روان‌شناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت و آموزش اشاره می‌شود.

بخش پایانی این فصل به معرفی شیوه‌های پژوهش و مطالعه روان‌شناسان اجتماعی در تعلیم و تربیت اختصاص داده شد.

چشم انداز کتاب

همان‌طور که در صفحات بعدی کتاب توضیح داده خواهد شد، روان‌شناسی اجتماعی مطالعه علمی روش‌هایی است که مردم با استفاده از آن‌ها در موقعیت‌های اجتماعی احساس، تفکر و رفتار می‌کنند. براساس این تعریف موضوعات مرتبط برای مطالعه روان‌شناسی اجتماعی بسیار گسترده و متنوع است. بررسی اجمالی کتاب‌های مرجع روان‌شناسی اجتماعی نشان می‌دهد، موضوعاتی همچون، نفوذ اجتماعی، گروه‌های اجتماعی، کنترل، هم‌نوایی، نگرش و تغییر نگرش، رهبری و مدیریت، اطاعت و فرمانبرداری، رفتارهای نوع‌دوستانه، اخلاق و ارزش‌های اخلاقی، پرخاشگری، زبان و ارتباط، شناخت اجتماعی، خود و ادراک خویشتن، رفتار غالبی، تعصب و پیش‌داوری، پویایی گروه و روابط دوستانه و کاربرد روان‌شناسی در جامعه از اهم فصل‌هایی هستند که در این کتاب‌ها به چشم می‌خورند و بسیاری از روان‌شناسان اجتماعی برای انجام تحقیق و مطالعه بر روی این محورها توجه دارند.

اما نیاز تعلیم و تربیت، مربیان و پرورش‌دهندگان شامل هر چیزی در روان‌شناسی اجتماعی است که دارای اهمیتی آشکار یا ضمنی برای تعلیم و تربیت است. اگر به

موضوعات مورد مطالعه روانشناسی اجتماعی نگاه دقیقی بیاندازید در خواهید یافت که هیچ یک از موضوعات فوق فاقد اهمیت برای تعلیم و تربیت نیست. جنبه‌های اجتماعی شناخت و ادراک، رهبری و مدیریت برای معلمان و مربیان در محیط مدرسه، شیوه‌های ارتباط چهره‌به‌چهره معلمان با والدین و فراگیران، گروه‌های درسی، همبازی‌ها و دسته‌ها، شکل‌گیری نگرش‌ها، شیوه‌های نفوذ اجتماعی، جنبه‌های اجتماعی شخصیت فراگیران چون خود و خودپنداره جنبه‌های اجتماعی انگیزش‌ها چون انگیزه پیشرفت در میان فراگیران از این دسته موضوعات هستند.

گسترده‌گی مفاهیم مورد مطالعه در روانشناسی اجتماعی، کاربرد آن را در تعلیم و تربیت دچار مشکل می‌کند. بررسی همه این سر فصل‌ها، در یک کتاب مزیت بزرگی است. زیرا امکان می‌دهد تا متنوع‌ترین مفاهیم و گسترده‌ترین یافته‌های تجربی روانشناسی اجتماعی را برای دانشجویان رشته‌های علوم انسانی و پرورش‌دهندگان فراهم کنیم. اما از دیدگاه دیگر این مزیت تبدیل به یک عیب بزرگ می‌شود. زیرا تدوین همه این سرفصل‌ها در یک کتاب ممکن است حجم آن را بسیار گسترده کند و فقدان یک چارچوب نظری ممکن است کاربرد روانشناسی اجتماعی را در تعلیم و تربیت تبدیل به حجم زیادی از مطالب پراکنده کند که ارتباطی نظام‌دار با تعلیم و تربیت نیز نداشته باشد. بنابراین در تدوین فصول این کتاب دچار محدودیت هستیم. به این منظور سعی شده است موضوعاتی انتخاب شوند که از محورهای اصلی توجه روانشناسی اجتماعی است و غالباً برای خوانندگان مهم و کاربردی نیز هستند، سپس در یک طرح‌واره، آشکار که وحدت مفهومی با حوزه تعلیم و تربیت دارند طراحی و فصل‌بندی کنیم. بنابراین این کتاب در ده فصل تدوین شده است.

فصل اول شامل تعاریف، مقایسه روانشناسی اجتماعی با جامعه‌شناسی و روانشناسی عمومی، تاریخچه روانشناسی اجتماعی و گستره آن در تعلیم و تربیت را بحث می‌کند و سپس به بررسی شیوه‌های تحقیق در این علم تمرکز می‌کند.

نظریه‌های بشمارای در روانشناسی اجتماعی و شخصیت در مورد خود ارائه شده است. تعلیم و تربیت نقش مهمی در تشکیل اساسی‌ترین جنبه‌های ساختار شخصیتی و اجتماعی ما دارد. مفاهیم خود و خودپندار، هویت و عزت نفس برای فراگیران و مربیان هر دو مهم و اساسی است. آنچه به تشکیل مفاهیم خود در طول

دوران رشد کمک چشمگیری می‌کند تعامل فراگیر با والدین، معلمان، همکاران و اطرافیان است. توفیق حاصل از پیشرفت تحصیلی به شکل‌گیری مفاهیم خود بسیار کمک‌کننده است. با توجه به اهمیت نقش خود در فراگیران فصل دوم این کتاب به بررسی نقش خود در تعلیم و تربیت اختصاص یافته است.

روان‌شناسی اجتماعی در طول مطالعات خود اختصاصاً انگیزه‌های اجتماعی را مورد بررسی و مطالعه قرار داده است. اگر چه مبحث انگیزش توسط روان‌شناسان عمومی، رشد، یادگیری و سلامت مورد توجه قرار گرفته و در واحد درسی جداگانه‌ای به نام انگیزش و هیجان به تفصیل مورد مطالعه قرار می‌گیرد. اما انگیزه پیشرفت از مفاهیمی است که توسط روان‌شناسان اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است و یکی از بهترین انگیزه‌های فراگیران در محیط‌های تربیتی شدت و ضعف این انگیزه است. چگونگی اسناد دادن شکست‌ها و موفقیت‌های تحصیلی فراگیران، نقش اجتماعی مدارس در افزایش انگیزه فراگیران، از موضوعاتی است که در فصل سوم کتاب مورد توجه خوانندگان قرار می‌گیرد.

فصل چهارم این کتاب تعامل در محیط آموزشی را بررسی می‌کند. یکی از ضروریات آموزشی، تعامل است. این تعامل توسط فراگیران یا در محیط‌های آموزشی با مربیان و همکلاسان و یا در گروه‌های آموزشی، تفریحی و تربیتی درون محیط مدرسه صورت می‌گیرد. ویژگی‌های این تعامل و مشکلات این تعاملات گاهی ممکن است عملکرد آموزشی فراگیران را دچار مشکل سازد. در این فصل به بررسی تعارض میان گروه‌های آموزشی در محیط‌های آموزشی نیز توجه شده است.

رهبری و مدیریت از مباحث مورد علاقه روان‌شناسان اجتماعی از دیرباز بوده است. رهبری به‌عنوان عامل اساسی موفقیت در هر کار اجتماعی اطلاق می‌شود. در محیط‌های آموزشی نقش رهبری مربیان و پرورش‌دهندگان، فراگیران را در کسب مهارت‌های تحصیلی و زندگی کمک می‌کند. صفات شخصیتی معلمان گرایش‌های شناختی آن‌ها، شخصیت و عوامل مرتبط با آن در رهبری فضای آموزشی و انتقال یادگیری به فراگیران نقش اساسی را دارد. در فصل پنجم این کتاب موضوعات رهبری و تعلیم و تربیت مورد توجه قرار گرفته است.

رسانه‌های جمعی علاوه بر نقش سرگرم‌کنندگی در شکل‌گیری عادات، یادگیری‌ها، ارتباطات و آموزش نقش اساسی را به‌عهده دارند. تعلیم و تربیت مدرن از امکانات و ابزارهای آموزشی متنوعی بهره‌مند است. یکی از مؤثرترین این امکانات استفاده از رسانه‌های جمعی برای آموزش است. این نحوه آموزش به ویژه برای فراگیران آموزش از راه دور و خودخوان بسیار ضرورت دارد. یادگیری به کمک رایانه، تلویزیون و استفاده از فیلم‌های آموزشی دارای مزایا و محدودیت‌های است که در فصل ششم این کتاب مورد توجه قرار گرفته است.

فصل هفتم در رابطه با تعلیم و تربیت و فرهنگ تدوین شده است. اگر چه فرهنگ از واژه‌های مورد مطالعه جامعه‌شناسی می‌باشد. اما موضوعاتی چون پیش‌داوری، تفاوت‌های فرهنگی در رفتار، قلمرو و ارتباطات درون فرهنگی مورد علاقه و بررسی روان‌شناسان اجتماعی بوده است. در این فصل رابطه فرهنگ و روان‌شناسی، تاثیر تفاوت‌های فرهنگی بر یادگیری فراگیران، تاثیر محیط‌های آموزشی بر فرهنگ‌های مختلف، از محورهایی است که مورد توجه قرار گرفته است.

فصل هشتم کتاب در رابطه با شناخت اجتماعی است. روان‌شناسی اجتماعی در طول سال‌های قدرت رفتارگرایی هرگز واژه شناخت را از مطالعات خود کنار نگذاشت. بلکه به آماده کردن زمینه‌های ظهور شناخت‌گرایی در دهه‌های ۶۰ قرن بیستم نیز کمک‌های شایانی کرد. در این فصل مفهوم شناخت و شناخت اجتماعی تعریف شده و خواننده با مؤلفه‌های شناخت اجتماعی آشنا می‌شود. توجه، ادراک، حافظه و تفکر از مؤلفه‌های شناختی است که کاملاً مرتبط با تعلیم و تربیت است و نقش مهمی در یادگیری فراگیران ایفا می‌کند. مهمترین هدف آموزش نیز توجه به محیط شناختی فراگیران است در این فصل مفاهیم شناخت اجتماعی به اختصار معرفی شده است.

از چه چیزهایی خوششان می‌آید و برای به‌دست آوردن‌شان تلاش می‌کنیم. چه ارزش‌هایی را ارج می‌نهیم از چه درسی خوششان می‌آید کلاس کدام معلم را ترجیح می‌دهیم. مثال‌های فوق همگی مربوط به نقش نگرش در زندگی و رفتار روزانه است. در فصل نهم نظریه‌های مرتبط با شکل‌گیری و تغییر نگرش‌ها و تأثیر تعلیم و تربیت در شکل‌گیری نگرش‌های فراگیران مورد توجه قرار گرفته است.

مشکلات اجتماعی نهادهای اجتماعی را متأثر می‌سازد. روان‌شناسی اجتماعی و تعلیم و تربیت دو رکن مهم برای کمک به حل مشکلات اجتماعی می‌باشند. تجربه کشور ما در پیشگیری از فلج اطفال واکسیناسیون و آموزش بهداشت در مدارس نشان می‌دهد، محیط‌های آموزشی در کنار روان‌شناسی اجتماعی کاربردی می‌توانند به حل مشکلات جامعه کمک کنند در فصل دهم دو موضوع اجتماعی، مقابله با بیماری ایدز و کمک به صرفه‌جویی انرژی، از جمله مشکلاتی هستند که توسط روان‌شناسان اجتماعی و با همکاری تعلیم و تربیت در خلال یک برنامه عملی قابل حل و پیشگیری می‌باشند.

روان‌شناسی اجتماعی چیست؟

روان‌شناسی اجتماعی عبارت است از مطالعه علمی روش‌هایی که مردم با استفاده از آن‌ها در موقعیت‌های اجتماعی احساس، تفکر و رفتار می‌کند. این تعریف دارای اجزایی است. اولین جزء این تعریف **مطالعه علمی** است. ما در مورد انسان با شیوه‌های مختلفی کسب اطلاع می‌کنیم به‌عنوان مثال فیلم‌ها، رمان‌ها، تاریخ و فلسفه. آنچه روان‌شناسی اجتماعی را از سایر معارف بشری مجزا می‌کند، تأکید بر روی علمی بودن روان‌شناسی اجتماعی است. دومین جزء این تعریف **افکار، احساسات و رفتار** می‌باشند. بسیاری از رشته‌های علوم اجتماعی مانند اقتصاد، علوم سیاسی، مردم‌شناسی و جامعه‌شناسی از شیوه‌های علمی برای مطالعه جنبه‌های انسانی استفاده می‌کنند اما روان‌شناسی اجتماعی بر دامنه وسیعی از تعاملات اجتماعی انسان متمرکز است. مثلاً در مقایسه، محقق علم اقتصاد بر روی نظام‌های اقتصادی و محقق علوم سیاسی بر روی ویژگی‌های نظام‌های سیاسی و ارتباط آن با نظام‌های دیگر متمرکز می‌شود در صورتی‌که روان‌شناسی اجتماعی چشم‌انداز وسیع‌تری از رفتار انسانی در موقعیت‌ها و شرایط مختلف را در بر دارد و بدنبال تدوین قوانین کلی در مورد رفتار آدمی در جامعه است به‌عنوان مثال روان‌شناس اجتماعی، نحوه پردازش اطلاعات افراد را در مورد دیگران و اندویش آن را در حافظه و نقش پیشداوری‌ها را در ارتباط با دوستان و کسانی‌که دوستشان داریم مطالعه می‌کند و در این مسیر سعی در تدوین قوانین کلی دارد. جزء سوم این تعریف **موقعیت‌های اجتماعی** است، که در این جزء ما با مشکل جزء و کل سر و کار داریم. علم روان‌شناسی، به‌عنوان یک کل، مطالعه علمی شیوه‌هایی

که مردم با استفاده از آن‌ها فکر، احساس و رفتار می‌کنند تعریف شده است. روان‌شناسی به‌عنوان یک کل، چشم‌انداز وسیعی را با تمرکز بر روی فرد دارد. اما روان‌شناسی اجتماعی به‌عنوان یک جزء شاخه‌ای از روان‌شناسی است که تمرکز ویژه بر روی رفتار آدمی در موقعیت‌های اجتماعی دارد: راه‌هایی که مردم یکدیگر را درک می‌کنند. با یکدیگر تعامل می‌نمایند و یکدیگر را تحت‌تأثیر قرار می‌دهند (برم^۱ و کاسین^۲، ۲۰۰۲).

تعاریف زیادی از سوی روان‌شناسان اجتماعی ارائه شده است. به قول ارونسون «به تعداد روان‌شناسان اجتماعی تعریف از روان‌شناسی اجتماعی داریم». در یک تعریف دیگر روان‌شناسی اجتماعی، مطالعه علمی رفتار اجتماعی است. این که ما چگونه افراد دیگر را درک می‌کنیم. چگونه به رفتارهای دیگران پاسخ می‌دهیم و دیگران چگونه به رفتار ما پاسخ می‌گویند (بانک و ون وگت^۳، ۲۰۰۸).

روانشناسی اجتماعی و سایر رشته‌ها

همان‌طور که قبلاً خاطرنشان شد حوزه‌های دیگری نیز رفتار اجتماعی را مطالعه می‌کنند. آن چه روان‌شناسی را منحصر به فرد می‌کند رویکرد متفاوت آن است. روان‌شناسی اجتماعی از علومی که فرآیندهای اجتماعی را در مقیاس بزرگ مطالعه می‌کند متفاوت است. یکی از این حوزه‌ها، جامعه‌شناسی است.

جامعه‌شناسی. جامعه‌شناسی بر گروه‌ها توجه دارد. جامعه‌شناسی، عوامل اجتماعی رفتار گروهی را مورد مطالعه قرار می‌دهد و تحلیل این دانش در سطح اجتماعی است. به‌عنوان مثال جامعه‌شناسان، تلاش می‌نمایند الگوهای عمومی رفتار اجتماعی، مانند خشونت اجتماعی، دیگر کشی، رفتار مصرف‌کنندگان و تعارض نقش را مطالعه کنند. بر اساس این دیدگاه رفتار اجتماعی در اثر شرایط سخت اقتصادی، تعارضات طبقاتی، رقابت بین گروه‌ها، رکود اقتصادی، تغییرات فن‌آوری و سیاست‌های دولت مورد مطالعه قرار می‌گیرد، و بررسی در سطح روابط گسترده بین نیروها و قدرت‌های اجتماعی و الگوهای کلی رفتار اجتماعی است، گفته شد که جامعه‌شناسی

اساساً به گروه‌ها نظر دارد و روان‌شناسی اجتماعی به افراد در میان گروه‌ها، اما چون گروه‌ها از افراد تشکیل شده‌اند، پیوند این دو حوزه تا حدود زیادی اجتناب‌ناپذیر است. به مثال زیر توجه کنید، فرض کنید می‌خواهیم به بررسی پرخاشگری پردازیم احتمالاً "جامعه‌شناس" به علل اجتماعی و اقتصادی مؤثر در ایجاد پرخاشگری، قوانین، تعلیم و تربیت، اعتقادات، خانواده، نظام آموزشی و فرهنگ می‌پردازد، و روان‌شناسی اجتماعی به مطالعه طبیعت افراد، غرایز، ناکامی، انگیزه رقابت، احساس نایمنی یا حقارت و یادگیری اجتماعی الگوها متمرکز می‌شود (برکلی، اولسون و ویجینگز، ۲۰۰۶).

تفاوت دیگر، میان روان‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی در استفاده از روش‌های مطالعه این دو رشته است روان‌شناسی اجتماعی بیشتر بر آزمایش و تحقیقات آزمایشی تأکید دارد و جامعه‌شناسی معمولاً از روش‌های زمینه‌یابی و مشاهده برای بررسی موضوعات مربوط به خود استفاده می‌کند. به رغم تمایزات نامبرده باید خاطرنشان کرد، روان‌شناسی اجتماعی و جامعه‌شناسی مفاهیم مشترک زیادی نیز دارند. مثلاً بعضی از مفاهیم چون شناخت اجتماعی، نگرش‌ها و خود، مفاهیمی کاملاً روان‌شناسی، حال آنکه برخی دیگر چون تصویر اجتماعی و گروه‌های اجتماعی از مفاهیم جامعه‌شناسی هستند. تفکیک میان **روان‌شناسی عمومی** به عنوان علم مطالعه رفتار و فرآیندهای ذهنی با روان‌شناسی اجتماعی مقوله دیگری است که باید مورد توجه قرار گیرد. روان‌شناسان اجتماعی، به مطالعه اجتماعی‌ترین پدیده‌ها می‌پردازند، ولی روان‌شناسان عمومی به پدیده‌هایی که کمتر از پدیده‌های دیگر اجتماعی هستند، عده‌ای از روان‌شناسان اجتماعی اعتقاد دارند که، نمی‌توان مرز مشخصی بین روان‌شناسان عمومی و اجتماعی قائل شد. امروزه کمتر پدیده‌ای در روان‌شناسی عمومی است که جلوه اجتماعی نداشته باشد. ادراک، حافظه، انگیزش، یادگیری، فراموشی، زبان و ... از مباحث روان‌شناسی عمومی بوده است، که امروزه سهم عوامل اجتماعی در بررسی و تفسیر آن‌ها به مراتب توسعه یافته است، گویی این نشانه شاید بارز باشد که **روان‌شناسی اجتماعی**، **روان‌شناسی عمومی را در قلمرو خود در آورده است**. بنابراین دیگر ممکن نیست مفاهیم روان‌شناسی عمومی صرف مانند ادراک، و حافظه و پدیده‌هایی مشابه را مانند یک پدیده فردی مورد مطالعه قرار دهیم.

چون روانشناسی اجتماعی، به عنوان یکی از اولین شاخه‌های روانشناسی، پس از روانشناسی عمومی به وجود آمده است، طبیعی است که امور مختلفی از آن اقتباس شده باشد. مثلاً نظریه "گشتالت" از روانشناسی عمومی، گاه به صورت امر مسلم و گاه به صورت مسأله روانشناسی اجتماعی مطرح شده است. علاوه بر آن، متون متعددی گاه مستقیماً در هر دو علم به کار گرفته شده است یا کم و بیش از یکی به دیگری منتقل شده است، که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان از آزمون‌ها و روش‌های آماری نام برد (گنجی و حسن‌زاده، ۱۳۸۶).

مردم‌شناسی^۱. روانشناسی اجتماعی با مردم‌شناسی یا قوم‌شناسی ارتباط دارد. در مردم‌شناسی مطالعه گذشته و حال حاضر فرهنگ‌ها، به ویژه چگونگی تاثیر این فرهنگ‌ها بر رفتار مطالعه می‌شود، بسیاری از مردم‌شناسان فرهنگ‌های امروزی را مطالعه می‌کنند و تفاوت فرهنگ‌ها و ویژگی‌های جوامع را با یکدیگر مقایسه می‌نمایند. هدف نهایی مطالعات مردم‌شناسی، مطالعه اختلافات فرهنگی جوامع گوناگون است به ویژه در دهه‌های ابتدایی قرن بیستم، تأکید بر روی جوامعی بود، که هنوز به پیشرفت‌های فناوری عظیم دست نیافته‌اند و مقایسه رفتار و فرهنگ مردم این جوامع سنتی، با جوامع مدرن، موضوع مطالعات مردم‌شناسان بوده است. اگر چه مطالعات روان‌شناسی اجتماعی، به مردم‌شناسی نزدیک است، ولی حداقل در دو زمینه تفاوت اساسی بین این دو رشته وجود دارد: اول اینکه مبنای نظری و موضوع مطالعات این دو رشته متفاوت است. روانشناسی اجتماعی فرد را مطالعه می‌کند، مردم‌شناسی، فرهنگ را (افراد در برابر فرهنگ‌ها). و دوم اینکه روش پژوهش در این دو رشته با یکدیگر متفاوت است. روانشناسی اجتماعی در انجام مطالعات خود، از روش علمی و تحقیقات کنترل شده استفاده می‌کند. در مقابل مردم‌شناسی از روش ضبط و ثبت و بررسی رویدادها، که جنبه توصیفی دارد استفاده می‌کند (آزمایش در برابر توصیف، به نقل از برکسر و همکاران، ۲۰۰۶).

روانشناسی اجتماعی در تعلیم و تربیت

رفتار میان فردی و یا رفتار اجتماعی چه در تعلیم و تربیت و چه در هر حوزه اجتماعی